

HABER / ANNOUNCEMENT

“Litvanya Büyük Dükalığı’nda Müslüman Tatarlar: Geçmiş, Bugün ve Gelecek” Konulu Uluslararası Konferans 27-30 Haziran 2017’de Vilnius (Litvanya) ve Bohoniki (Polonya)’de Gerçekleşti.

The Conference Titled “Tatars-Muslims in the Grand Duchy of Lithuania: Past, Present, and Future” Was Held on June 27-30, 2017 in Vilnius (Lithuania) and Bohoniki (Poland).

Tarptautinė mokslinė konferencija Konferencja międzynarodowa 2017 m. birželio 27–28 d. 29–30 czerwca 2017 Vilnius, Bohoniki		Міжнародная канферэнцыя International Scientific Conference Восень 2017 Autumn 2017 Менск / Minsk
--	---	--

**TUTORIAI–MUSULMONAI LIETUVOS DIDŽIOJOJE
 KUNIGAİKŠTYSTĖJE: PRAEITIS, DABARTIS, ATEITIS**
*minint 620-ąsias totorių istorijos, religijos ir kultūros Baltarusijoje,
 Lenkijoje ir Lietuvoje metines*

◆

**TATARZY–MUZULMANIE WIELKIEGO KSIĘSTWA
 LITEWSKIEGO: PRZESZŁOŚĆ, TERAŹNIEJSZOŚĆ,
 PRZYSZŁOŚĆ**
620 lat Tatarów w historii, religii i kulturze Białorusi, Litwy i Polski

◆

**ТАТАРЫ–МУСУЛЬМАНЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА
 ЛІТОВСКАГА: МІНУЛАЕ, СУЧАСНАСЦЬ, БУДУЧЫНЯ**
*620 гадоў татараў у гісторыі, рэлігіі і культуры Беларусі, Літвы,
 Польшчы*

◆

**TATARS-MUSLIMS IN THE GRAND DUCHY OF
 LITHUANIA: PAST, PRESENT, AND FUTURE**
*Commemorating the 620th Anniversary of Tatars' History, Religion and
 Culture in Belorussia, Lithuania and Poland*

Çok eski ve karmaşık bir tarihi olan “Tatar” adı, geçmişin farklı dönemlerinde farklı toplulukları tanımlamak için kullanıldı. Günümüzde Tatar adı öncelikle şu iki topluluğu akla getirmektedir: Çoğunluğu Rusya Federasyonu sınırları içinde yaşayan Kazan Tatarları ve (2014 yılında Kırım’ın Rusya’ya ilhaki uluslararası toplum tarafından tanınmamakla birlikte fiilen Rusya Federasyonu’na dâhil olan) Kırım Tatarları. Sovyet döneminde Kazan Tatarları için özerk bir idari birim teşkil edildi: Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti. 1990’dan beri bu idari birim Tataristan Cumhuriyeti olarak adlandırılmaktadır. 1921 yılında adında “Tatar” tanımı yer almayan Kırım ÖSSC de kurulmuştu. 1944 yılında Kırım Tatarları Kırım’dan sürgün edildikten sonra Kırım ÖSSC 1945 yılında lağvedildi. ¹ Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kırım Tatarları vatanlarına dönmeye başladılar; bu süreçte birçok zorluklar yaşadılar ve sıkıntıları günümüzde de devam etmektedir.

Rusya Federasyonu’ndaki Tatarların dışında dünyanın çeşitli bölgelerinde Tatar adını taşıyan birçok irili ufaklı topluluk yaşamaktadır. Tataristan Cumhuriyeti’ndeki bilim insanlarının görüşüne göre, dünyadaki tüm Tatar toplulukları tek bir Tatar ulusunu teşkil eder ve bütün bu Tatar gruplarının ortak kökenini, Orta Çağ’da ortaya çıkmış olan Altın Ordu Tatarları oluşturur. Çoğu bilim insanının hemfikir olduğu üzere, Altın Ordu Tatarları, diğer topluluklardan farklı dilsel ve kültürel kimliğe ve öz bilince sahip olan bir etnik varlık olarak İdil-Ural bölgesinde 14. yy.ın sonu ve 15. yy.ın başı arasındaki zaman diliminde şekillendiler. Bu topluluğun ayırt edici özelliklerini Kıpçak Türkçesi ve İslam dini teşkil etti. Altın Ordu devletinin parçalanması sırasında ve sonrasında oluşan şartlar dolayısıyla daha sonraki yüzyıllar içinde bazı Tatar grupları İdil-Ural sahasının dışına göçtü, böylece Tatar varlığı Avrasya kıtasına yayıldı. ²

Yeni yerlerde karşılaşılan koşullar ve farklı etnik gruplarla girilen temaslar sonucunda göçmen Tatar toplulukları bir takım dilsel ve kültürel değişimler geçirerek kendilerine özgü özellikler kazandılar. Bununla birlikte bütün bu topluluklarda soy adı olarak “Tatar” adı korundu ve aradaki farklılıklar coğrafya terimleri (şehir ya da bölge adları) kullanılarak belirtildi: Kazan Tatarları, Kırım Tatarları, Sibiryaya Tatarları, Litvanya Tatarları, Bucak Tatarları vs. ³

Bu tanıtım yazısında Litvanya ve Polonya’da düzenlenen bir uluslararası konferans vesilesiyle bahsetmek istediğimiz Tatar topluluğu, Doğu Avrupa coğrafyasında yaşayan Litvanya Tatarlarıdır.

Litvanya Tatarları, Altın Ordu Tatarlarından oldukça erken tarihlerde (14. yy.ın sonlarından itibaren) ayrılarak Litvanya Büyük Dükalığı topraklarına yerleşen, daha sonraki yüzyıllarda

¹ *Tatarskiy entsiklopedičeskiy slovar*, “Krimskiye tatarı”, İnstitut tatarskoy entsiklopedii AN TR, Kazan 1999, s. 301.

² Rustem Gaynetdinov, “Tatarı v bližnem i dal’nem zarubejje: istoriya rasseleniya i sovremennoye sostoyaniye”, *İstoriya tatar s drevneyşih vremen*, C VII, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ş. Mercani Tarih Enstitüsü Yayınları, Kazan 2013, s. 632-633.

³ Damir İshakov, “Etnopolitičeskiye i demografičeskiye protsessı v XV-XVIIIvv.”, *İstoriya tatar s drevneyşih vremen*, C IV, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ş. Mercani Tarih Enstitüsü Yayınları, Kazan 2014, s. 749.

yaşamları Lehistan-Litvanya Birliği’ne bağlı olan ve günümüzde esas olarak Polonya, Litvanya ve Belarus (Beyaz Rusya) topraklarında yaşayan Tatarlardır. Bu Tatar topluluğunun adı konusunda literatürde farklı kullanım örnekleri mevcuttur. Daha ziyade “Litvanya Tatarları” adı kullanılmaktadır. “Litvanya-Polonya (ya da Polonya-Litvanya) Tatarları” şeklinde ikili kullanım da yaygın olarak görülmektedir. Bazen “Polonya-Litvanya-Belarus Tatarları” şeklindeki üçlü terime de rastlanır. Bunun dışında bu Tatarları yaşadıkları üç devletin sınırlarına göre gruplandırarak “Polonya Tatarları”, “Litvanya Tatarları”, “Belarus Tatarları” ya da “Polonya Müslümanları”, “Litvanya Müslümanları”, “Belarus Müslümanları” şeklinde birbirinden ayıran adlandırmalar da yapılır. ⁴ Ayrıca bu Tatarları “Lipka Tatarları” olarak adlandırma geleneği de mevcuttur. ⁵

Bunun dışında bu Tatarlarla ilgili olarak “Batı Tatarları” şeklinde bir terim kullanılması da önerilmiştir. ⁶ “Batı Tatarları” terimi, öz ve kapsayıcı olması, aynı zamanda söz konusu Tatarları bir bütün olan Tatar ulusunun bir parçası olarak tanımlaması ve buldukları coğrafya bakımından Tatar ulusunun batı ucunu teşkil ettiklerini göstermesi açısından başarılı bir terim olarak değerlendirilebilir. Fakat bu terimin henüz bilim dünyasında yaygınlık kazanmadığını belirtmek gerekir. Önerilen başka bir terim de, tarihi geçmişi referans alan “Litvanya Büyük Dükalığı Tatarları” terimidir. ⁷

Gördüğümüz üzere, söz konusu Tatar topluluğunun adı konusunda farklı yaklaşımlar mevcut olup, henüz bu mesele kesin bir karara bağlanmamıştır. Bu yazıda, literatürde yaygın olarak kullanılması dikkate alınarak “Litvanya Tatarları” terimi kullanılmıştır.

1993 yılı verilerine göre Litvanya Tatarlarının büyük bir kısmı Belarus (Beyaz Rusya) Cumhuriyeti’nde yaşamaktaydı ve sayıları 10 bin civarında idi. Yine 1993 yılı verilerine göre Polonya’da 3 bin civarında ve Litvanya’da 4 bin civarında Tatar yaşamaktaydı. ⁸ Litvanya Tatarlarının sayısında hızlı düşüş gözlenmektedir. Bu durum asimilasyon sürecinden, demografik sorunlardan ve göçlerden kaynaklanmaktadır. ⁹ Belarus Cumhuriyeti’nde 2009 yılında, Litvanya’da ve Polonya’da 2011 yılında yapılan nüfus sayımları verilerine göre Belarus’ta

⁴ İbragim Konopatskiy, “Belorusskiye tatarı: istoričeskaya sud’ba naroda i kul’turi”, Beyaz Rusçadan çev. V. V. Tarkovskiy, <http://kumukia.ru/article-9186.html> [Erişim tarihi: 06.08.2017].

⁵ Bu konuda bk. İ. K. Zaytsev, “Lipka v vostočnıh istočnikah”, *Vostočnaya Yevropa v drevnosti i srednevekovye: Vospriyatiye, modelirovaniye i opisaniye prostranstva v antičnoy i srednevekovoy literature*. haz. Ye. A. Melnikova, Moskova 2006, s. 70-77.

⁶ Bu konuda bk. Konopatskiy, “Belorusskiye tatarı”.

⁷ Örneğin, bu terimin kullanımını Vilnius Üniversitesi Filoloji Fakültesi öğretim üyesi ve Litvanya Tatarları Birliği başkanı Doç. Dr. Galina Miškinienė savunmaktadır.

⁸ *Tatarskiy entsiklopedičeskiy slovar’*, “Pol’sko-litovskiy tatarı”, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Tatar Ansiklopedisi Enstitüsü Yayınları, Kazan 1999, s. 445.

⁹ Emine Kocabaş Kılınç, “Galina Miskiniene ile Litvanya’daki Tatarlar Üzerine...”, *Dünya Bülteni*, 03.09.2014, <http://www.dunyabulteni.net/roportaj/308128/galina-miskiniene-ile-litvanyadaki-tatarlar-uzerine> (Erişim Tarihi: 06.08.2017)

yaşayan Tatarların sayısı 7316 kişi, Litvanya'da 2793 kişi ve Polonya'da 1828 kişi olarak tespit edilmiştir.¹⁰

Altın Ordu Tatarları, Litvanya Büyük Dükalığı topraklarına 14. yy.dan itibaren yerleşmeye başladılar. Hükümdarlık yılları 14. yy. başına rastlayan Büyük Dük Gediminas, Töton Şövalyelerine karşı mücadelesinde kullanmak üzere Tatar süvari birliklerini hizmetine çağırdı, bunun üzerine Litvanya'ya gelen Tatarların bir kısmı burada temelli olarak yerleşti.¹¹

Altın Ordu Tatarlarının Litvanya topraklarına kitlesel olarak göçmesi, Büyük Dük Vytautas dönemine (1392-1430) rastladı. Vytautas yönetiminde Litvanya Büyük Dükalığı en geniş sınırlarına ulaştı ve bugünkü Beyaz Rusya, Letonya ve Litvanya'nın tamamını, Moldova, Polonya, Rusya ve Ukrayna'nın bir kısmını kapsar hale gelerek, o dönemdeki Avrupa'nın en büyük ülkesi konumuna geldi. Etnik ve dinsel yapısı çok çeşitli olup, barındırdığı kültürel unsurlar geniş bir yelpaze oluşturdu. Bu dönemde Litvanya'ya Büyük Ordu, Nogay Ordusu ve Kırım Hanlığı'ndan çok sayıda Tatar göçmen geldi ve birçok Tatar yerleşim yeri kuruldu. Vytautas, kendi ordusunda Tatarların çevik süvari kuvvetlerinden ve savaş tekniklerinden yararlanmak istiyor ve Tatar askerlerinin kendi hizmetine gelmesini teşvik ediyordu. Litvanya Büyük Dükalığı'na yerleşen Tatarlara askeri hizmet karşılığında topraklar verildi ve vergi kolaylıkları tanındı. Lehçe *Ulan* birlikleri olarak adlandırılan (Türk.-Tatar. *oğlan* kelimesinden) Tatar süvari birlikleri, Litvanya ordusunda öncü kuvvet rolünü üstlendi.¹²

İlk başta Tatarlar onlara tahsis edilen topraklar üzerinde sadece kiracı olarak bulundular, fakat zamanla bu kısıtlama sona erdi ve 1699 yılında Tatarlara kendi arazileri üzerinde tam bir tasarruf hakkı tanındı.¹³ Tatarlar ayrıca inançlarını ve geleneklerini oldukça serbest bir şekilde yaşama fırsatını da buldular.¹⁴ Vytautas döneminden sonra da Litvanya topraklarına Tatar göçmenler gelmeye devam ettiler. Örneğin, Rus Devletinin Astrahan Hanlığı'nı istilasından sonra hanlıktan kaçan Nogaylar ve Tatarların bir kısmı, Lehistan-Litvanya Birliği sınırına gelerek Podolya ve Volinya bölgelerine yerleşti. Litvanya Tatarları, baştan beri diğer halklarla (Belaruslar, Lehler ve Litvanlar) karışık olarak yaşadılar, bu yüzden yoğun olarak çevredeki halkların kültürel etkisi altında kaldılar. 16. yy.dan itibaren Hristiyanlarla yapılan karma evliliklerin sayısı arttı. Kültürel asimilasyon sonucunda Litvanya Tatarları 17. yy.

10 G. Mişkinene, "Litovskiy tatarı: k istorii poyavleniya i projivaniya v Velikom knyajestve Litovskom (kul'tura, yazık, istoričeskiye kontaktı v kontekste nogayskoy kul'turı)", *Nogaytsı: XXI vek. İstoriya. Yazık. Kul'tura. Materialı Vtoroy Mejdunarodnoy naučno-praktičeskoj konferentsii*, Çerkessk 2016, s. 42.

11 İlya Zaytsev, "Pol'sko-litovskiy (belorusskiye) tatarı-lipka v XIV-XIX vv.", *İstoriya tatar s drevneyşih vremen*, C IV, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ş. Mercani Tarih Enstitüsü Yayınları, Kazan 2014, s. 763.

12 "Pol'sko-litovskiy tatarı", s. 445; Zaytsev, "Pol'sko-litovskiy (belorusskiye) tatarı", s. 763; "İstoriya do 1921 goda: proishojdeniye ulan" ("Litovskiy Ulanskiy Polk" Tarihi Rekonstrüksiyon Kulübü'nün yayınları), <http://litulan.org/istoriya-do-1921-goda> [Erişim tarihi: 06.08.2017].

13 Marzena Godzińska, "Polonya Tatarları", http://www.ankara.ms.gov.pl/tr/ikili_isbirligi/polonya_kulturu_ve_bilimi/polonyaturkiye/polonyal_tatarlar/?sessionid=C26A27C86F70DD8819D898574470B594.cmsap1p [Erişim tarihi: 06.08.2017].

14 Zaytsev, "Pol'sko-litovskiy (belorusskiye) tatarı", s. 763.

itibariyle Tatar dilini unuttular ve buldukları bölgelerde konuşulan dilleri (Litvanca, Lehçe, Belarusça) konuşmaya başladılar. Bununla birlikte Tatarların çoğu İslam inancına bağlılıklarını sürdürdüler. Ayrıca artık Tatar dilini kullanmasalar bile metinlerini Arap alfabesiyle yazmaya devam ettiler. Tatar kimliği konusundaki bilinç, bir yandan İslam dinine bağlılıkla, diğer yandan aile yadigârları olarak korunan soy armaları ve damgalar, nesilden nesle aktarılan rivayetler, geleneksel mutfak ve aile ceddinin isminden yapılan soyadları aracılığıyla devam ettirildi.¹⁵

Litvanya Tatarlarının esas uğraşını savaş teşkil ediyordu. Tatar birlikleri Lehistan-Litvanya hükümdarlarının yürüttüğü birçok savaşa katıldılar. Tatar soyluları, geleneksel soyluluk unvanlarının yanı sıra çeşitli askeri rütbelere de sahip idiler. Savaşlarda gösterdikleri üstün başarı için Lehistan ve Litvanya hükümdarları birçok defa Tatarları ödüllendirdiler. Örneğin, Zygunt III İsveç ile savaşlarda gösterdikleri kahramanlık için Tatar soylularına araziler ve köyler verdi.¹⁶

Savaş olmadığı dönemlerde ise Tatarlar, sebze ve meyve yetiştiriciliği, hayvancılık (özellikle at yetiştiriciliği), dericilik, ticaret ve nakliye (insan ve yük taşımacılığı) işleri ile uğraştılar ve bu uğraşlarda çok başarılı oldular. Bilhassa at yetiştiriciliği ve taşımacılık konusunda Tatarlar şöhret kazanmıştı. Osmanlı Türkleri ile soydaş oldukları, aynı dini ve benzer dili paylaştıkları için Tatarların Lehistan ile Osmanlı Devleti ve Kırım arasındaki ilişkilerde tercümanlar ve aracılar olarak kullanıldıklarını da görüyoruz. Tatar dilini zamanla yitirdikleri için tercümanlık ile uğraşan Tatarların sayısı zaman içinde gittikçe azaldı, fakat ulaklık, rehberlik, sekreterlik gibi vazifelerde Tatarlardan istifade edilmesine devam edildi. Lehistan-Litvanya toplumunda genellikle Tatarlara iyi gözle bakılmakta, onlar çalışkan, becerikli, dürüst, komşularıyla iyi geçinen, alçakgönüllü ve misafirperver insanlar olarak görülmekte idi. Bu konuda Lehistan ve Litvanya tarihi kaynaklarında kayıtlar bulunmaktadır.¹⁷

Doğu Avrupa (özellikle bugünkü Belarus, Litvanya ve Polonya) tarihinde bu şekilde kayda değer ve olumlu izler bırakan bu Tatar topluluğunun bu coğrafyadaki 600 yılı aşkın etkin varlığını kutlamak ve Müslüman Tatarlarla yerel Hristiyan topluluklar arasında kurulmuş olan dostane ve saygılı ilişkileri daha da pekiştirmek üzere adı geçen üç ülkede (Belarus, Litvanya ve Polonya’da) 2000’li yılların başından itibaren düzenli aralıklarla çeşitli kültürel ve bilimsel etkinlikler düzenlenmektedir.

Litvanya Cumhuriyeti Parlamentosu 1397 yılını Tatarların Litvanya Büyük Dükalığı’na yerleştiği tarih olarak resmen kabul ettikten sonra 1997 yılında Tatarların Litvanya Büyük Dükalığı’na yerleşmelerinin 600. yıldönümü kutlandı. 2007 yılında bu tarihi olayın 610.

¹⁵ Agm., s. 763; 769-770. Detaylı bilgi için bk. Y. Grişin, *Pol’sko-litovskiye tatarı: vzglyad çerez veka*, Tatarskoye knijnoye izdatel’stvo, Kazan 2000, s. 14-26; Galina Mişkinene, “Oçerk istorii i kul’turi litovskih tatar”, *Diaspori*, No. 2, 2005, s. 40-62.

¹⁶ Yakov Grişin, “Litovsko-poł’skiye tatarı”, *İstoriya tatar s drevneyşih vremen*, C V, Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ş. Mercani Tarih Enstitüsü Yayınları, Kazan 2014, s. 260.

¹⁷ Agm., s. 259-261.

yıldönümüne gelindi ve bu vesileyle Vilnius Üniversitesinde bir uluslararası konferans düzenlendi.¹⁸ 2013 yılında Tatarların Litvanya Büyük Dükalığı'na yerleşmelerinin 615. yıldönümünü kutlama vesilesiyle Vilnius Üniversitesi ve Vilnius yöresi Tatar cemaati tarafından daha da geniş çaplı olarak düzenlenen ikinci uluslararası konferans, Belarus, İsrail, Litvanya, Polonya, Tataristan, Türkiye ve Ukrayna'dan gelen araştırmacıların katılımıyla gerçekleşti.¹⁹

Tatarların Litvanya Büyük Dükalığı'na yerleşmesinin 620. yıldönümü olan 2017 senesinde kutlama ve anma etkinliklerinin coğrafyası Litvanya'nın yanı sıra Belarus ve Polonya topraklarını da kapsayacak şekilde genişletildi. Polonya Cumhuriyeti Müslümanlar Birliği Yüksek Kurulu, 2017 senesini Polonya'da Tatarların tarihi varlığının 620. yıldönümünü kutlama senesi olarak resmen ilan etti. 2017 senesi içinde Litvanya, Polonya ve Belarus ülkelerinin bilimsel ve kültürel çevrelerinin katkılarıyla bir dizi ortak etkinlik düzenlenmesine karar verildi. Etkinliklerin bilimsel yönünü Litvanya'da Vilnius Üniversitesi ve Litvan Dili Enstitüsü, Belarus'ta Belarus Devlet Üniversitesi ve Belarus Bilimler Akademisi Merkezi Bilimsel Kütüphanesi, Polonya'da Mikolay Kopernik Üniversitesi İslami El Yazmaları Araştırma Merkezi ve Bialystok Üniversitesi üstlendi. Etkinliklerin ortak çabalarla üç ülkede ve "Litvanya Büyük Dükalığı'nda Müslüman Tatarlar: Geçmiş, Bugün ve Gelecek (Beyaz Rusya, Litvanya ve Polonya Tarihinde, Dininde ve Kültüründe Tatarların 620. Yılı)" genel başlığı altında düzenleneceği kararlaştırıldı. Bu çerçevede düzenlenecek etkinliklerin sponsorluğunu Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye Cumhuriyeti Vilnius Büyükelçiliği, Vilnius'teki Polonya Enstitüsü, Polonya Cumhuriyeti Vilnius Büyükelçiliği, Litvanya Cumhuriyeti hükümeti nezdinde çalışan Ulusal Azınlıklar Departmanı ve Vilnius Büyükşehir Belediyesi üstlendi.

Planlanan etkinliklerin en büyüğünü ve önemlisini, şüphesiz, Litvanya Tatarlarının geçmişi, bugünü ve geleceğine ilişkin konuların incelendiği, artık geleneksel hale gelen uluslararası konferans dizisinin üçüncüsü teşkil etti. Tatarların Litvanya Büyük Dükalığı topraklarına yerleşmesinin 620. yıldönümü vesilesiyle toplanan bu konferans bu sefer iki ülkede düzenlendi. Konferansın birinci bölümü, 27-28 Haziran'da Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta Vilnius Üniversitesi Filoloji Fakültesi konferans salonunda gerçekleşti. Konferansın ikinci bölümü ise Polonya'nın Bohoniki köyünde yerli Polonyalı makamların ve yerli Tatar cemaatinin ev sahipliğinde toplandı. Konferans konu çeşitliliği ve çokuluslu katılımcı profili ile dikkat çekti. Konferansa Litvanya, Belarus, Bulgaristan, Polonya, Rusya Federasyonu'nun Tataristan ve Karayay-Çerkes Cumhuriyetleri'nden, Ukrayna'dan ve Türkiye'den gelen katılımcılar bildiriler sundu. "Tarih ve Kültür", "Dil ve Edebiyat", "Din", "20.-21. Yüzyıllardaki Dönüşüm Süreçleri"

¹⁸ Konferans bildirileri için bk. *Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai – Orient in the Social Tradition of the Grand Duchy of Lithuania: Tatars and Karaims – Orient w tradycji społeczeństwa Wielkiego Księstwa Litewskiego: Tatarzy i Karaimi – Orient v obščestvennoj traditsii Velikogo Knyajestva Litovskogo: tatar i karaimi*, ed. by T. Bairašauskaitė, H. Kobeckaitė, G. Miškinienė, Specialusis "Lietuvos istorijos studijų" leidinys, t. 6, Vilniaus universitetas, Vilnius 2008.

¹⁹ Konferans bildirileri için bk. *Tiurkų istorija ir kultūra Lietuvoje – Turks'History and Culture in Lithuania – İstoriya i kul'tura tyurkov v Litve*, ed. by T. Bairašauskaitė, G. Miškinienė, Vilniaus Universiteto Leidykla, Vilnius 2014.

adlı konu bloklarında toplanan bildirimler Litvanca, Lehçe, Belarusça, Rusça, Türkçe ve İngilizce dillerinde sunuldu.²⁰ İlk iki konferansta olduğu gibi bu konferans bildirimlerinin de derlenerek yayımlanması planlanmaktadır.

Fotoğraf 1. Konferans katılımcıları ve düzenleyenlerinden bir grup

Kaynak: B. Çerkaş

Konferansa bir dizi önemli ve anlamlı kültürel etkinlik eşlik etti. Bunlardan biri, 27 Haziran akşamında Türkiye Cumhuriyeti Vilnius Büyükelçiliği’nin ev sahipliğinde düzenlenen konser oldu. Litvanya’nın farklı kültürlere ilgi duyması ve çok çeşitli dillerde şarkı söylemesi ile ünlü olan şarkıcısı Dr. Marija Krupoves-Berg’in Quinteti (dörtlüsü) tarafından Litvanca, Tatarca ve Türkçe şarkılar seslendirildi.

²⁰ Konferans programına şu linkten ulaşılabilir: <https://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/2017-06-27%20PROGRAMA.pdf> [Erişim tarihi: 06.08.2017].

Fotoğraf 2. Vilnius yakınındaki Nemejis Tatar camii

Kaynak: Liaisan Şahin

Litvanya'da başlayan konferansı Polonya'da devam ettirmek üzere yapılan seyahat, konferans katılımcılarına Litvanya'daki ve Polonya'daki Tatar yerleşim yerlerini, mezarlarını, camilerini ve kültür merkezlerini ziyaret imkânını sundu. Önce Vilnius yakınındaki Nemejis Tatar mezarlığını ve camisini ziyaret eden konferans katılımcıları, caminin yanındaki kültür merkezi binasında Vilnius Tatarları tarafından ağırlandı; misafirlere Tatar mutfağı yemekleri ikram edildi. Sonraki durak, yol üzerindeki Kırk Tatar köyü oldu. Bu yerleşim yerinin 15. yüzyılın başında kurulmuş olduğu bilinmektedir. Köyün eski bir mezarlığı (burada çoğunlukla 17.-18. yüzyıllara ait mezar taşları korunmuştur) ve mezarlığın yanı başında eski ahşap bir cami (binası 1815 yılında yeniden inşa edilmiştir) bulunmaktadır. Kırk Tatar köyününün 112 kişiden oluşan Tatar topluluğu, Cuma namazında bir araya gelmekte ve büyük dini bayramları birlikte kutlamaktadır. 2007 yılından beri cemaate başkanlık eden Fatma Buinovska'nın ve cemaatin diğer faal üyelerinin çabalarıyla

2013 yılında köyde Tatar kültür merkezi binasının inşası için Avrupa Tarım Fonu’ndan destek sağlanmış ve adı geçen merkez 6 Eylül 2014’te törenle açılmıştır.²¹ Konferans katılımcıları merkezin salonunda dinlenirken güler yüzlü ve enerjik Fatma Hanım ve diğer yerli Tatarlarla çay ve ikram eşliğinde sohbet ettiler.

Fotoğraf 3. Kırk Tatar köyü camii ve eski Müslüman mezarlığı

Kaynak: Liaisan Şahin

Konferansın ikinci bölümünün gerçekleştiği Bohoniki köyü, Polonya’nın Bialystok ilinin Sokolka ilçesine dahil olup, Belarus sınırına yakındır. 1697’de 30 Tatar ailesi tarafından kurulduğu rivayet edilen bu eski yerleşim yeri bir zamanlar 3.000 kişilik nüfusa sahip olsa da bugün köyün nüfusu çok azalmış (2006 yılı verilerine göre 100 civarında kişi) ve Tatar kökenli sadece birkaç aile kalmıştır. Köyde çoğunlukla yaşlılar yaşamaktadır. Polonya’nın Tarihi Anıtlar Listesinde yer alan köyün eski bir Müslüman mezarlığı ve Polonya’daki en eski camilerden biri olan ahşap camisi bulunmaktadır.²²

²¹ T. Girniuvienė, G. Miškinienė, F. Buinovska, *Forty Tatars Village* (Turistlerin kullanımı için hazırlanan broşür).

²² *Podlaski Szlak Tatarski — Bohoniki. Muzułmańska Gmina Wyznaniowa w Bohonikach przy pomocy finansowej Starosty Sokólskiego, Bohoniki 2006.*

Fotoğraf 4. Bohoniki köyü camii

Kaynak: Liaisan Şahin

Tatarların Doğu Avrupa coğrafyasındaki 600 yılı aşkın tarihine ilişkin konuların incelenmesini amaçlayan uluslararası konferansın ikinci bölümü, Bohoniki köyünün “Hacı Evi” (Dom Pielgrzym) olarak adlandırılan ve köye gelen konukların ağırlandmasının yanı sıra kültürel amaçlar için de kullanılan kamu binasında yapıldı. Bu binada ayrıca sipariş üzere Tatar mutfağı yemeklerinin de yapıldığını ve konferans katılımcılarına öğle yemeğinde bu nefis Tatar yemekleri ikram edilerek ziyafet verildiğini de belirtmek gerekir. Konferansın bitiminde katılımcıları ayrıca unutulmaz bir müzik ziyafeti de bekliyordu: Tataristan’lı Gülnara Hayrullina Kazan Tatarlarının halk türkülerini klasik bir tarzda ustalıkla seslendirerek, Polonyalı iki genç müzisyen Karolina Cicha ve Bart Palyga düeti ise Kazan ve Kırım Tatarlarının şarkılarını Türk halklarının geleneksel çalgıları eşliğinde ve çağdaş bir yorumla icra ederek dinleyenlerin kulak pasını sildiler. Polonyalı genç sanatçıların Tatar kökenli olmadıkları halde Tatarların ve genel olarak Türk halklarının kültürüne gösterdikleri ilgi ve bu kültürün Polonya topraklarında yaşatılması için sağladıkları katkı gerçekten dikkate değer idi.

Fotoğraf 5. Bohoniki köyü camii iç görüntüsü

Kaynak: Liaisan Şahin

Ertesi gün (30 Haziran 2017) Bohoniki köyü önemli ve anlamlı bir törene sahne oldu. Polonya’daki Katolik, Ortodoks Hristiyan ve Müslüman cemaati temsilcileri eski bir Tatar köyü olan Bohoniki’de bir araya gelerek dünyada barış ve adalet için birlikte dua ettiler. Her dinin kutsal metinlerinden parçalar okunduktan sonra o dine özgü bir ayin düzenlendi: Katolikleri ve Ortodoks Hristiyanları temsilen gelen kilise koroları şarkılar söyledi ve Müslüman din görevlisi Kuran okudu. Programın son bölümünde Bialystok Müslüman cemaatinin çocuk ve gençlik şarkı ve dans topluluğu “Boncuk” (Bunczuk) çoğunlukla Kırım Tatar şarkılarından ve danslarından oluşan bir konser programını sundu.

Polonya'dan Litvanya'ya dönüşün ertesi günü (1 Temmuz 2017) konferans katılımcıları Tatarların geleneksel Saban Toyu (Sabantuy) bayramına katılma fırsatını da elde ettiler. Vilnius'un Vingis parkında düzenlenen Saban Toyu, Tataristan Cumhuriyeti'nin desteği ve katkılarıyla Avrupa ülkelerinde 2014 yılından bu yana düzenlenen 3. Uluslararası Saban Toyu olması bakımından önemli idi. Tataristan'dan gelen kalabalık sanatçılar grubunun verdiği konserle renklenmiş şenlik, seyirci kitlesinin dikkatini geleneksel Tatar halk oyunları, Tatar el sanatları fuarı ve Tatar mutfağından ikramlar ile de çekti. Tatar topluluğu temsilcilerinin ve çeşitli ülkelerden gelen konukların yanı sıra Vilnius sakinleri de şenliğe büyük ilgi gösterdi.

Fotoğraf 6. Vilnius Saban Toyundan bir kare, Tatar güreşi

Kaynak: Liaisan Şahin

Böylece Tatarların Doğu Avrupadaki 600 yılı aşkın tarihini anmak üzere düzenlenen kapsamlı uluslararası konferans ve bir dizi kültürel etkinlik, geleneksel Tatar şenliği ile taçlanmış oldu. Bununla 2017 yılı içinde yapılması öngörülen etkinliklerin en önemli kısmı tamamlandı. Kutlama ve anma etkinliklerinin 2017 yılı sonuna kadar devam edeceğini belirtmek gerek. Örneğin, Polonya'da Bialystok şehrinde 20-21 Ağustos tarihlerinde 19. Yaz Bilgi Akademisi çerçevesinde Tatarlar hakkında "Din-Kimlik-Hafıza" konulu bir toplantı düzenlenmesi planlanmaktadır. Sonbahar aylarında ise Belarus Bilimler Akademisi Merkez Kütüphanesinde Tatar el yazmaları sergisinin ve Belarus Tatarları buluşmalarının gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Bütün bu gerçekleşen ve gerçekleşecek olan etkinlikler Doğu Avrupa’da küçük bir topluluğu oluşturan Litvanya Tatarlarının oldukça faal ve kültürel bakımdan etkileyici bir örgütlenme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Litvanya Tatarlarının yaşadığı Doğu Avrupa ülkelerindeki Hristiyan toplumların bu küçük Müslüman azınlığa karşı gösterdikleri saygılı ve dostça yaklaşım ve Litvanya Tatarlarının kültürlerini yaşatması için verdikleri destek de dikkate değerdir.

Liaisan ŞAHİN*

* Dr., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, leysen@marmara.edu.tr

